

Srpski kao nematernji jezik

**U Bujanovcu, Preševu i Medvedi:
učenici bez udžbenika, nastavnici
improvizuju materijale**

Sadržaj

1. UVOD I METODOLOŠKI OKVIR	3
2. ŠKOLE I ORGANIZACIJA NASTAVE	3
3. ISKUSTVA UČENIKA I MLADIH	4
4. PERSPEKTIVA NASTAVNIKA	6
5. GDE SE ISKUSTVA MLADIH I NASTAVNIKA PREKLAPAJU	7
6. ŠTA POKAZUJU PODACI INSTITUCIJA	8
7. JEZIK KAO MOST, A NE BARIJERA	8
8. ZAKLJUČAK I PREPORUKE	8

SRPSKI KAO NEMATERNJI JEZIK U BUJANOVCU, PREŠEVU I MEDVEĐI: UČENICI BEZ UDŽBENIKA, NASTAVNICI IMPROVIZUJU MATERIJALE

1. UVOD I METODOLOŠKI OKVIR

Ovaj izveštaj analizira iskustva, potrebe i izazove mladih i nastavnika u vezi sa učenjem, nastavom i upotrebom srpskog kao nematernjeg jezika u **Bujanovcu, Preševu i Medveđi**. Posebna pažnja posvećena je tome koliko nastava odgovara potrebama učenika, sa kakvim se teškoćama suočavaju u učenju i svakodnevnoj komunikaciji, kao i uslovima u kojima nastavnici realizuju ovaj predmet. Sprovedene onlajn ankete obuhvataju perspektive **učenika, nastavnika i profesora** iz Preševa i Bujanovca, dok je **opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa** upućen zahtev za dostavljanje podataka o nastavi Srpskog kao nematernjeg jezika. **Deo traženih podataka nije dostavljen do trenutka objavljivanja izveštaja.**

Upitnici su obuhvatili iskustva sa nastavom, korišćenjem udžbenika i drugih materijala, fondom časova, stručnom podrškom nastavnicima, kao i korišćenjem srpskog jezika van škole, u nastavku obrazovanja i svakodnevnom životu.

Anketa je koncipirana sa ciljem da direktno zabeleži autentični glas iz učionice, realna iskustva, svakodnevne prepreke, kao i preporuke za unapređenje nastave.

Napomena o uzorku: Nalazi se zasnivaju na odgovorima učesnika ankete i ne mogu se smatrati reprezentativnim za sve mlade i nastavnike u Bujanovcu i Preševu. Cilj rada jeste prepoznavanje prostora za unapređenje nastavnog procesa i podizanje kvaliteta obrazovanja u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa.

2. ŠKOLE I ORGANIZACIJA NASTAVE

Podaci opština Bujanovac, Preševo i Medveđa daju pregled škola u kojima se nastava odvija na albanskom jeziku, broja učenika, fonda časova i nastavnog kadra za predmet Srpski kao nematernji jezik.

- **Srednje obrazovanje:** Nastava na albanskom jeziku organizovana je u četiri srednje škole.
- U **Bujanovcu** se u SŠ „Sezai Suroi“ nastava izvodi na albanskom jeziku i školu pohađa 635 učenika.
- U **Preševu** Gimnazija „Skenderbeu“ i Srednja tehnička škola „Preševo“ imaju odeljenja na albanskom i srpskom jeziku: nastavu na albanskom pohađa 550 učenika Gimnazije i 379 učenika Tehničke škole.
- U Tehničkoj školi „Nikola Tesla“ u **Medveđi** nastava se takođe odvija na oba jezika, a u školskoj 2025/2026. godini nastavu na albanskom pohađalo je 19 učenika.
- U srednjim školama u **Preševu i Medveđi** Srpski kao nematernji zastupljen je sa dva časa nedeljno, dok za SŠ „Sezai Suroi“ **Opština Bujanovac nije dostavila podatak o fondu časova.**
- **Osnovno obrazovanje:** Nastava na albanskom jeziku organizovana je u 16 osnovnih škola na području tri opštine.
- U **Bujanovcu** se izvodi u šest osnovnih škola, koje ukupno pohađa 1.442 učenika, dok se u četiri osnovne škole nastava odvija na srpskom jeziku.

- U **Preševu** nastavu na albanskom jeziku pohađa 2.302 učenika osnovnih škola. Nastava se izvodi na albanskom jeziku u šest osnovnih škola, dok OŠ „9. maj“ ima odeljenja na albanskom i srpskom jeziku.
- OŠ „Vuk Karadžić“ nastavu izvodi na srpskom jeziku.
- U **Medvedi** je nastava na albanskom organizovana u tri osnovne škole, ali u različitim uslovima: u OŠ „Gornja Jablanica“ postoji jedno kombinovano odeljenje na albanskom jeziku koje pohađaju dva učenika;
- OŠ „Zenelj Hajdini“ ima nastavu na albanskom u matičnoj školi u Tupalu i izdvojenom odeljenju u Kapitu, dok se u Đulekarima nastava odvija na srpskom jeziku;
- u OŠ „Sijarinska Banja“ postoji devet odeljenja sa nastavom na albanskom i osam sa nastavom na srpskom jeziku. Škola ima 36 učenika, od kojih je prema dostavljenim podacima 20 srpske, a 16 albanske nacionalnosti.

• Srpski kao nematarnji jezik

- U **Preševu ovaj predmet predaje 30 nastavnika**, a u osnovnim školama sa nastavom na albanskom jeziku fond iznosi dva časa nedeljno u prvom i drugom razredu i tri časa od trećeg do osmog razreda.
- Opština ne raspolaže podacima o kvalifikacijama nastavnika niti o njihovom stručnom usavršavanju, a navodi i da trenutno ne finansira niti sprovodi programe podrške za unapređenje znanja srpskog kao nematarnjeg jezika.
- U četiri škole u **Medvedi predmet izvodi ukupno šest nastavnika**, ali njihove kvalifikacije nisu svuda iste.
- U OŠ „Gornja Jablanica“ predmet predaje nastavnik sa VI stepenom stručne spreme, ekonomista, dok u OŠ „Zenelj Hajdini“ nastavu izvodi nastavnik sa završenim Pravnim fakultetom.
- U OŠ „Sijarinska Banja“ predmet predaju diplomirani filolog za srpski jezik i književnost, master profesor jezika i književnosti na studijskom programu Srpska književnost i master profesor engleskog jezika i književnosti. **Škola navodi da su zaposleni angažovani na određeno vreme zbog nepostojanja stručnog kadra za izvođenje nastave ovog predmeta.**
- U Tehničkoj školi „Nikola Tesla“ deo školske 2025/2026. godine nastavu je privremeno izvodilo lice bez odgovarajuće stručne spreme, dok je u školskoj 2026/2027. predmet preuzeo diplomirani profesor srpskog jezika i književnosti. Dvoje nastavnika iz OŠ „Sijarinska Banja“ prošlo je obuku za primenu plana i programa Srpskog kao nematarnjeg jezika.
- **Za Bujanovac Opština nije dostavila podatke o broju nastavnika ovog predmeta, njihovim kvalifikacijama, fondu časova niti stručnom usavršavanju.**

• 3. ISKUSTVA UČENIKA I MLADIH

Demografska struktura

- **Rodna zastupljenost:** Među 11 anketiranih mladih, devet su učenice (81,8%), jedan je učenik (9,1%), dok jedan ispitanik nije želeo da se izjasni o rodu (9,1%).
- **Geografska pokrivenost:** U anketi je učestvovalo sedmero mladih iz Bujanovca (63,6%) i četvero iz Preševa (36,4%).

Obrazovni nivo: Među 11 ispitanika, petoro pohađa II godinu srednje škole (45,5%), troje IV godinu (27,3%), dvoje III godinu (18,2%), dok jedan ispitanik pohađa specijalizaciju (9,1%).

Korišćenje srpskog jezika van škole i glavni problemi u usvajanju jezika

Najveći deo mladih srpski jezik van nastave koristi veoma retko, četvoro (36,4%), dok ga troje (27,3%) koristi nekoliko puta nedeljno. Dvoje (18,2%) koristi ga nekoliko puta mesečno, jedan ispitanik (9,1%) navodi da ga nikada ne koristi, a jedan (9,1%) da ne govori srpski jer ne zna jezik.

Koliko mladima nedostaje prilika da srpski koriste u svakodnevnom životu možda najslikovitije pokazuje odgovor jednog ispitanika iz Preševa, koji predlaže:

„Da imamo više zaposlenih Srba, na primer u prodavnicama i na mestima iz svakodnevnog života.“

Odgovor pokazuje koliko je malo spontanih situacija u kojima pojedini mogu da čuju i koriste srpski van škole.

U odgovorima se navodi da je srpski jezik potreban u različitim svakodnevnim situacijama: prilikom vađenja dokumenata i komunikacije u opštini, policiji i sudovima, odlaska u dom zdravlja, bolnicu ili ambulantu, kupovine, plaćanja računa, prelaska granice i časova vožnje, kao i u komunikaciji sa prijateljima, sugrađanima i vršnjacima srpske nacionalnosti.

Kao najveći problemi u usvajanju jezika izdvajaju se govor i konverzacija (54,5%) i gramatika (54,5%). Poteškoće sa padežima, fondom reči i razumevanjem navodi po 27,3% ispitanika, dok čitanje nije označeno kao problem.

Pojedini učenici ističu da imaju dobar osnov, ali da ih nesigurnost u gramatici sputava da se potpuno opuste u razgovoru sa izvornim govornicima:

„Za mene je komunikacija veoma važna. Kada u razgovoru čujem nove reči, lakše mi je da ih naučim nego da ih učim iz rečnika.“

„Manje korisno je čitanje, jer znamo da čitamo, a potrebno nam je više komunikacije.“

„Osećam se dobro, mogu da vodim razgovor, samo što mogu negde da zapnem.“

„Smeta mi ako negde pogrešim jer to nije moj maternji jezik.“

Drugima problem predstavljaju brzina govora i pronalaženje odgovarajućih reči:

„Govore brzo i treba mi vremena da ih razumem baš tačno, ali vrlo jasno razumem šta žele da kažu.“

„Osećam se veoma dobro. Smeta mi što ne mogu brzo da pronađem reči, iako razumem šta govore.“

Kod dela ispitanika barijera je izraženija:

„Mislim da ne znam uopšte i da dolazi do nesporazuma.“

„Ne mogu slobodno da govorim sa osobom kojoj je srpski maternji jezik.“

Mladi u odgovorima ističu da im je potrebno više praktičnog rada, razgovora i aktivnosti koje omogućavaju korišćenje jezika, ali i veću pažnju nastavnika prema učenicima koji srpski slabije poznaju. Neki od odgovora glase:

„Treba da zaposle profesore koji zaista žele da nas nauče jeziku.“

„Raditi u razredu sa svima, a ne samo sa onima koji bolje znaju srpski jezik.“

Ističe se važnost ravnopravnog uvažavanja i stvaranja okruženja u kom se komunikacija odvija prirodno:

„Da postoji mogućnost da se više govori i na albanskom i na srpskom kako ne bi nedostajala zajednička komunikacija, da ne bude samo jednostrana.“

Na pitanje koliko kontakt i zajedničke aktivnosti sa mladima koji govore srpski utiču na njihovo znanje jezika, većina ispitanika odgovara da utiču „mnogo“, „zaista mnogo“ ili „dobro“, pojavljuju se i odgovori poput „malo“ i „50/50“.

Kada su pitani šta bi škole i nadležne institucije mogle da urade kako bi mladima omogućile bolje učenje srpskog jezika, zajedničke aktivnosti pojavljuju se u više odgovora:

„Ekskurzije.“

„Da pravimo zajedničke aktivnosti Srbi i Albanci.“

„Treba omogućiti brojne aktivnosti sa mladima kojima je srpski jezik maternji.“

Kod manjeg broja ispitanika javljaju se uzdržani odgovori poput „malo“ ili „pola-pola“, dok ostali odgovori ukazuju na to da živa komunikacija i prirodno okruženje mogu doprineti lakšem prevazilaženju jezičkih barijera nego sama teorijska nastava.

Među predlozima pojavljuju se dodatni časovi i radionice, više konverzacije i praktičnih situacija, igre i kvizovi, filmovi, serije, muzika i digitalni sadržaji. Učenici navode i potrebu da im se nepoznate reči dodatno objasne, uključujući njihovo značenje na albanskom jeziku kada je

to potrebno.

Razliku između znanja stečenog u školi i dodatnog samostalnog učenja posebno pokazuje odgovor jednog ispitanika:

„Sa znanjem srpskog jezika koje sam stekao u školi bilo bi mi teško, ali pošto sam i sam, iz lične želje, učio preko interneta i iz knjiga (romana), verujem da bi mi bilo lakše. Najveća teškoća bila bi da ne ponavljam iste reči, već da mogu da koristim i ređe reči.“

Planovi za nastavak obrazovanja pokazuju da mladi razmatraju različite destinacije. U odgovorima se pojavljuju Priština, Tirana, Skoplje, Istanbul, kao i drugi gradovi u inostranstvu.

Deo ispitanika izričito navodi da ne planira studiranje u Srbiji, dok drugi tu mogućnost razmatraju.

Na izbor mesta studiranja utiču različiti faktori: kvalitet obrazovanja, željeni studijski program, jezik nastave, mogućnosti zapošljavanja, udaljenost i troškovi. **Poznavanje srpskog jezika za neke ispitanike utiče na izbor mesta studiranja, dok drugi navode da ima mali ili nikakav uticaj.**

Jedna učesnica navodi da bi čak i kada bi srpski govorila tečno, izabrala studiranje na maternjem, albanskom jeziku.

Zbog toga se znanje srpskog ne može posmatrati kao jedini faktor koji određuje gde će mladi nastaviti obrazovanje.

Na pitanje kakva bi im podrška bila potrebna ukoliko bi studirali u Srbiji, ispitanici navode:

„Bilo bi mi potrebno da bolje znam jezik.“

„Da dobro naučim jezik.“

„Kursevi i socijalizacija.“

„Smeštaj u domu. Potreban mi je jezik.“

Odgovori tako ukazuju na jezičke, društvene, logističke i finansijske potrebe kod onih mladih koji bi želeli da nastave školovanje u Srbiji.

4. PERSPEKTIVA NASTAVNIKA

U nastavničkoj anketi učestvovala su dva nastavnika. Imaju obrazovanje iz oblasti srpskog jezika i književnosti i iskustva u izvođenju nastave Srpskog kao nematernjeg jezika.

Zbog malog broja učesnika, njihovi odgovori ne mogu predstavljati iskustva svih nastavnika ovog predmeta u Bujanovcu, Preševu i Medveđi.

Fond časova i nastavni program

Oba nastavnika ukazuju na potrebu za većim fondom časova. U odgovorima se posebno izdvajaju potreba za prilagođavanjem dela programa koji se odnosi na književnost, kao i teškoće učenika u poznavanju jezika i svakodnevnoj komunikaciji.

Jedan od nastavnika nivo znanja učenika procenjuje na A2, uz napomenu da među učenicima postoje razlike u zavisnosti od prethodnog znanja.

Učenici bez udžbenika, nastavnici traže druge materijale

Nedostatak udžbenika jedan je od najjasnijih problema u odgovorima oba nastavnika. U takvim uslovima nastavnici se oslanjaju na druge izvore i sami prilagođavaju materijale za rad. Među korišćenim materijalima navode se različiti udžbenici i priručnici, internet, fotografije i radni listovi.

U predlozima za unapređenje nastave oba nastavnika izdvajaju potrebu za odgovarajućim udžbenicima. Jedan od njih dodatno navodi potrebu za gramatikom, dok drugi predlaže korišćenje fotografija iz svakodnevnih situacija kao materijala za praktično učenje jezika.

Stručno usavršavanje

Odgovori dva nastavnika razlikuju se kada je reč o dostupnosti stručnog usavršavanja. Jedan navodi da postoji „mnogo seminara i obuka“ i ocenjuje ih kao dostupne i primenljive, dok drugi navodi da obuke nedostaju. Njihovi odgovori ukazuju na različita iskustva sa dostupnošću stručnog usavršavanja.

Zajedničke aktivnosti

Razlike postoje i u odgovorima o aktivnostima koje učenicima omogućavaju kontakt i korišćenje srpskog jezika van redovne nastave.

Jedan nastavnik navodi da postoji mnogo radionica, dok drugi smatra da zajedničke aktivnosti pomažu učenicima, ali da ih nema dovoljno.

Ovi odgovori podržavaju značaj praktične upotrebe jezika, ali ne i tvrdnju da svim nastavnicima i školama takve aktivnosti podjednako nedostaju.

5. GDE SE ISKUSTVA MLADIH I NASTAVNIKA PREKLAPAJU

Iako mali broj nastavnika ne dozvoljava šire zaključivanje, odgovori dve grupe ukazuju na nekoliko zajedničkih tema.

Više govora i praktične upotrebe

Govor i konverzacija predstavljaju jednu od najčešće navedenih teškoća mladih, dok i nastavnici ukazuju na potrebu za praktičnijom upotrebom jezika.

Mladi traže više razgovora, praktičnih situacija i aktivnosti, dok nastavnici među potrebnim promenama navode veći fond časova i prilagođavanje programa.

Udžbenici i materijali

Nedostatak udžbenika posebno se izdvaja u nastavničkoj anketi. Oba anketirana nastavnika ukazuju na taj problem, a u njihovom radu pojavljuju se različiti alternativni materijali od drugih udžbenika i priručnika do interneta, fotografija i radnih listova.

Kontakt i zajedničke aktivnosti

I mladi i nastavnici u svojim odgovorima pominju zajedničke aktivnosti kao mogućnost za praktično korišćenje jezika. Ipak, njihova iskustva nisu potpuno jednaka: dok jedan nastavnik navodi veliki broj radionica, drugi smatra da zajedničkih aktivnosti nema dovoljno.

6. ŠTA POKAZUJU PODACI INSTITUCIJA

U Preševu predmet izvodi 30 nastavnika, ali Opština ne raspolaže podacima o njihovim kvalifikacijama niti stručnom usavršavanju. Takođe navodi da trenutno ne finansira niti sprovodi programe podrške učenicima koji pohađaju nastavu na jeziku nacionalne manjine, uključujući programe unapređenja znanja srpskog kao maternjeg jezika.

U Bujanovcu je Opština dostavila podatke o školama i broju učenika, ali ne i podatke o broju nastavnika Srpskog kao maternjeg, njihovim kvalifikacijama, fondu časova i stručnom usavršavanju.

Najkonkretniji podaci o kvalifikacijama nastavnika dostavljeni su za škole u Medveđi. Oni pokazuju da predmet ne izvode svuda nastavnici obrazovani u oblasti srpskog jezika i književnosti. U OŠ „Gornja Jablanica“ predmet predaje ekonomista, a u OŠ „Zenelj Hajdini“ nastavnik sa završenim Pravnim fakultetom. U Tehničkoj školi „Nikola Tesla“ deo školske 2025/2026. nastavu je privremeno izvodilo lice bez odgovarajuće stručne sprema.

Istovremeno, podaci pokazuju i primere stručne zastupljenosti i usavršavanja. U školskoj 2026/2027. u „Nikoli Tesli“ predmet izvodi diplomirani profesor srpskog jezika i književnosti, dok je dvoje nastavnika iz OŠ „Sijarinska Banja“ prošlo obuku za primenu plana i programa Srpskog kao maternjeg jezika.

Institucionalni podaci zato ukazuju na razlike između škola i opština u dostupnosti stručnog kadra, stručnog usavršavanja i podataka o realizaciji predmeta, a ne na jedinstvene uslove u kojima se nastava odvija.

7. JEZIK KAO MOST, A NE BARIJERA

Razumevanje i korišćenje srpskog jezika nije samo pitanje nastave. Za mlade koji žive u Srbiji ono može imati važnu ulogu u ličnom razvoju i povezivanju sa ostatkom zajednice. Kada mladom čoveku omogućimo da se izrazi bez straha od greške i sa više samopouzdanja, čini se da mu ne pomažemo samo da savlada gramatička pravila, već i da se lakše snađe u obrazovanju, komunikaciji i profesionalnom razvoju.

U multietničkim sredinama poput Bujanovca, Preševa i Medveđe, stvaranje više prilika za komunikaciju i zajedničke aktivnosti može doprineti ne samo učenju jezika, već i boljem međusobnom upoznavanju i povezivanju mladih iz albanske i srpske zajednice.

8. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Nalazi ukazuju na nekoliko oblasti u kojima učenici i nastavnici vide prostor za unapređenje nastave Srpskog kao maternjeg jezika.

- **Odgovarajući udžbenici i obuka kadra:** Obezbediti odgovarajuće udžbenike i nastavne materijale za Srpski kao maternji jezik. Podrška nastavnicima prema njihovim potrebama:

odgovori pokazuju različita iskustva sa dostupnošću obuka, zbog čega je važno utvrditi gde podrška postoji, a gde nedostaje.

- **Veći fond časova:** oba anketirana nastavnika smatraju da bi povećanje broja časova doprinelo kvalitetnijem i efikasnijem učenju srpskog jezika.
- **Inkluzivan i afirmativan pristup u učionici:** Prilagoditi tempo i metodologiju rada tako da podršku dobiju svi učenici, bez obzira na njihovo početno predznanje.
- **Raznovrsniji i praktičniji načini učenja:** U nastavi više prostora posvetiti razgovoru, praktičnim situacijama, grupnom radu, igrama i kvizovima, filmovima, serijama, muzici i drugim digitalnim sadržajima koje učenici navode kao korisne za učenje jezika.
- **Podrška pri nastavku školovanja:** Razmotriti mogućnosti podrške mladima koji žele da studiraju u Srbiji u oblastima koje sami navode dodatno besplatno učenje jezika i kursevi, socijalizacija, smeštaj, prevoz, stipendije i pomoć oko troškova.
- **Organizacija neformalnih i interkulturnih sadržaja:** Podsticati vannastavne aktivnosti, zajedničke kampove, ekskurzije i projekte koji povezuju mlade iz različitih zajednica.
- Kada se nalazi posmatraju zajedno, problem se ne može svesti samo na individualne teškoće učenika u učenju srpskog jezika. Nastavnici koji su učestvovali u anketi navode da učenici **nemaju odgovarajuće udžbenike**, zbog čega koriste i prilagođavaju različite materijale. Podaci iz Medveđe pokazuju da **predmet u pojedinim školama ne izvode nastavnici obrazovani u oblasti srpskog jezika i književnosti**, dok Opština Preševo ne raspolaže podacima o kvalifikacijama 30 nastavnika koji ovaj predmet predaju. Za Bujanovac podaci o ukupnom broju nastavnika, njihovim kvalifikacijama, fondu časova i stručnom usavršavanju nisu dostavljeni.

U takvim uslovima kvalitet nastave ne bi trebalo da zavisi od toga da li će nastavnik sam pronaći odgovarajući materijal, niti od mogućnosti pojedine škole da pronađe stručan kadar.

Odgovarajući udžbenici, stručna zastupljenost, dovoljan fond časova i više prostora za praktičnu komunikaciju predstavljaju ključne oblasti za dalje unapređenje nastave Srpskog kao maternjeg jezika.

Napomena: Nalazi se ne mogu generalizovati na sve učenike i nastavnike u Bujanovcu, Preševu i Medveđi, ali ukazuju na konkretne probleme i potrebe koje se ponavljaju u odgovorima učesnika: nedostatak odgovarajućih udžbenika, potrebu za više praktičnog govora i većim fondom časova, prilagođavanje nastave različitom predznanju učenika i više prilika za korišćenje jezika van učionice.

Autor rada: Bogdan Matić